

aktualizované
02-10-2024

KMA/PAS & KMA/PST

Pravděpodobnost
& statistika

ZS 2024/2025

© Martin Bod'a

martin.boda@outlook.com

<https://orcid.org/0000-0002-7503-6898>

Podstata štatistiky

Štatistika sa zamestnáva napospol s **hromadnými** javmi a poskytuje ich opis, resp. umožňuje úsudky o nich. Pod hromadným javom sa rozumie (obyčajne náhodná) udalosť, ktorá sa opakuje a vyskytuje (nezávisle) „mnoho-krát“ a viedie k realizácii číselnej alebo nečíselnej hodnoty. Hromadnosť javu spôsobuje, že tieto hodnoty sa vyskytujú s určitou zákonitosťou / frekvenciou (a opakujú sa, resp. takmer sa opakujú). Následne sa hovorí o **frekvenčnom rozdelení** alebo o **rozdelení početnosti**. Štatistika sa potom sústredí uje na frekvenčné rozdelenie sledovaných premenných a jej úlohou je ho v nejakej podobe opísat', stanoviť či identifikovať, a to bez ohľadu na to, či ide o deskriptívnu alebo induktívnu štatistiku.

Príklad – hromadnosť javov

Príkladom pre numerickú premennú je „cena jedného kopčeka obyčajnej zmrzliny v Ústí nad Labem v letnej sezóne roku 2020“. Táto sa mohla pohybovať, povedzme, od 15 do 25 Kč a závisela od prevádzky. Každá prevádzka uplatňovala samostatnú cenu a tieto ceny sa s určitou pravidelnosťou opakovali.

hromadnosť = to, že bolo viacero prevádzok s vlastnou cenou

frekvencia = kol'kokrát sa opakovali tie isté ceny

Príkladom pre nominálnu premennú je „preferovaná príchut“ (preferovaný druh) zmrzliny kupovaný v Ústí nad Labem v letnej sezóne roku 2020“. Závisí od každého konzumenta, či uprednostnil čokoládovú, šmolkovú, nutellovú, ananásovú, jogurtovú alebo inú príchut“. Tieto prichute sa objavovali medzi konzumentmi niekol'kokrát.

hromadnosť = to, že bolo viacero konzumentov s preferenciou

frekvencia = kol'kokrát sa opakovali tie isté preferencie chute

Frekvenčné rozdelenie a frekvenčná krivka

O frekvenčnom rozdelení sa hovorí pri numerických premených aj kategoriálnych premenných, ale o frekvenčnej krivke sa hovorí iba pri numerických premenných na spojitej škále.

Numerické premenné (kvantitatívne znaky):

Frekvenčné rozdelenie (rozdelenie početnosti) je zákonitosť (pozorovaná pravidelnosť), ktorá určuje, kol'kokrát sa hodnoty premennej opakujú (pri diskrétnych premenných), alebo ktorá určuje rozdelenie hodnôt cez postupné rovnako široké číselné intervaly (pri spojitých premenných).

Frekvenčná krivka je ideálne matematické vyjadrenie (matematický funkčný predpis) frekvenčného rozdelenia spojitej numerickej premennej.

Ordinálne/nominálne premenné (kvalitatívne znaky):

Frekvenčné rozdelenie (rozdelenie početnosti) je zákonitosť (pozorovaná pravidelnosť), ktorá určuje, kol'kokrát sa hodnoty sledovanej premennej opakujú.

Príklad 1

Denné výnosy záverečných cien akcie spoločnosti General Electric Company obchodovanej na NYSE od 03-01-1969 do 31-12-1998. Celkovo ide o 2528 pozorovaní uvedených v percentách p.d.

? hromadnosť

? frekvenčné rozdelenie

? frekvenčná krivka

Time Series:

Start = c(1969, 1)

End = c(1975, 338)

Frequency = 365

```
[1] -1.6760  1.7045 -0.2793  0.0000  0.0000 -0.5602  0.0000  1.4085
[9]  0.0000 -0.2778  0.8357  1.3812 -0.2725 -0.5464 -0.5495  1.3812
[17]  0.0000  2.1798  1.0667  1.3193  0.7812 -0.2584 -0.2591 -0.5195
[25]  0.2611  0.7812 -1.8088 -1.0526 -1.5957 -0.2703 -1.0840  1.3699
[33] -0.5405  1.9022  0.2667 -2.9255  1.0959 -1.8970  1.6575 -0.5435
```

Príklad 1 (./.)

2528 denných výnosov akcie spoločnosti General Electric Company roztriedených do vhodne zvolených intervalov rovnakej šírky:

Frekvenčné rozdelenie sa charakterizuje početnosťami a rozlišujú sa štyri typy početností:

** **n(i)** - **bežná absolútна početnosť**
(kol'kokrát sa vyskytlo)

** **N(i)** - **kumulatívna absolútna početnosť**
(kol'kokrát sa vyskytlo „do“)

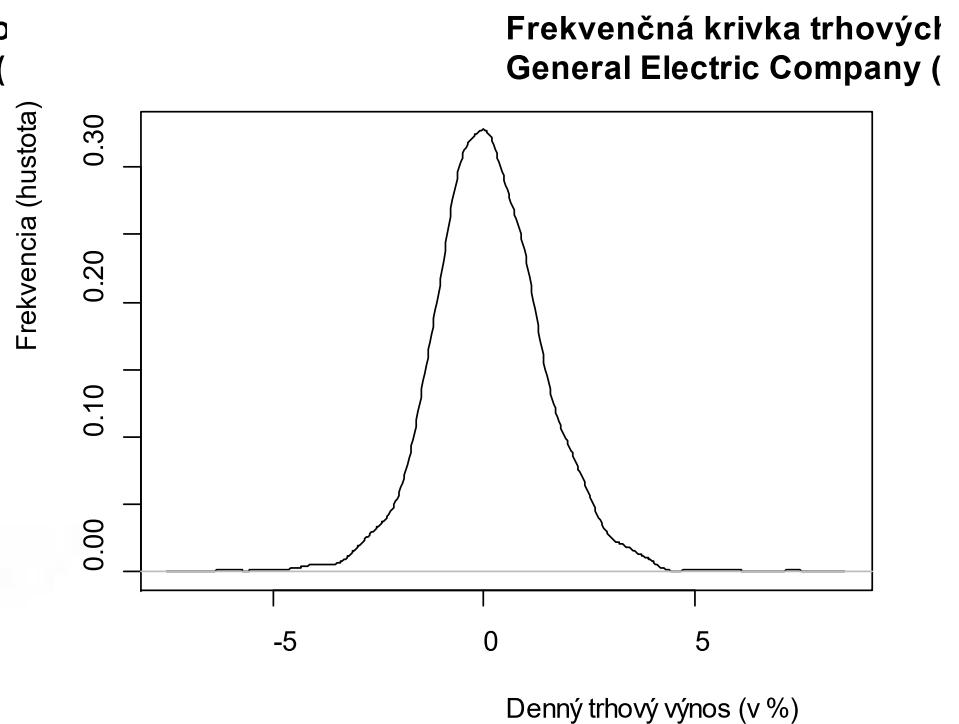
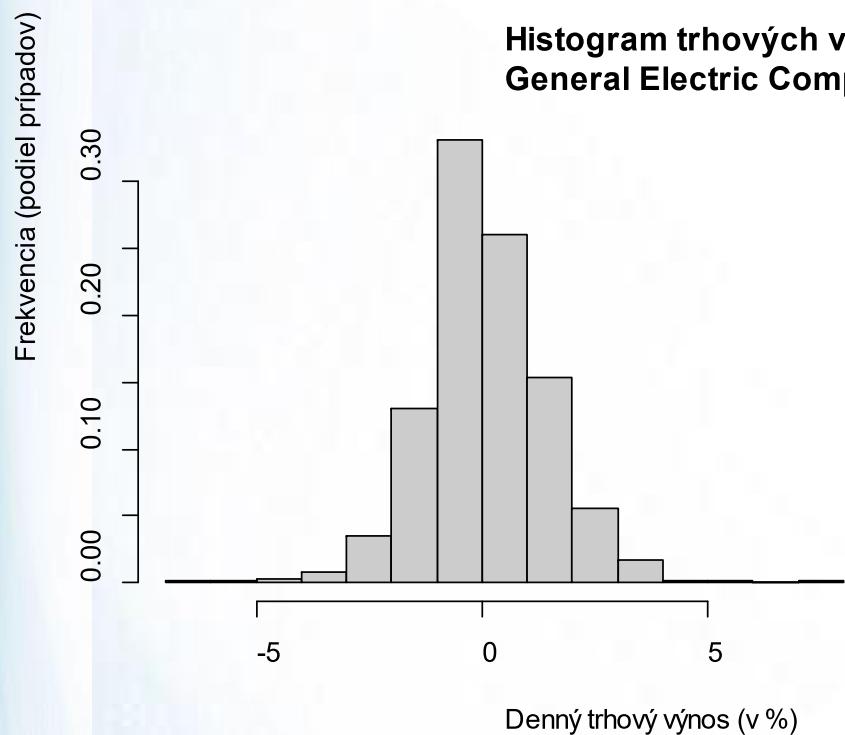
** **f(i)** - **bežná relatívna početnosť**
(v kol'ko percent prípadov sa vyskytlo)

** **F(i)** - **kumulatívna relatívna početnosť**
(v kol'ko percent prípadov sa vyskytlo „do“)

	n(i)	N(i)	f(i)	F(i)
(-7, -6]	4	4	0.002	0.002
(-6, -5]	4	8	0.002	0.004
(-5, -4]	6	14	0.002	0.006
(-4, -3]	20	34	0.008	0.014
(-3, -2]	90	124	0.036	0.050
(-2, -1]	328	452	0.130	0.180
(-1, 0]	835	1287	0.330	0.510
(0, 1]	657	1944	0.260	0.770
(1, 2]	387	2331	0.153	0.923
(2, 3]	142	2473	0.056	0.979
(3, 4]	44	2517	0.017	0.996
(4, 5]	3	2520	0.001	0.997
(5, 6]	4	2524	0.002	0.999
(6, 7]	1	2525	0.000	0.999
(7, 8]	3	2528	0.001	1.000
		2528		1.000

Príklad 1 (./.)

Na grafické znázornenie frekvenčného rozdelenia spojitej premennej slúži histogram (používajú sa bežné absolútne alebo relatívne početnosti). Jeho vyhľadením (a zmenšovaním šírky triediaceho intervalu) vzniká frekvenčná krivka.

Príklad 2

Ročné tržby obchodov so značkovým oblečením v Holandsku zaznamenaných v roku 1990. K dispozícii je 400 hodnôt ročných tržieb v 10000-násobkoch holandských guldenov.

? hromadnosť

? frekvenčné rozdelenie

? frekvenčná krivka

[1]	75.0000	192.6395	125.0000	69.4227	75.0000	40.0000	130.0000
[8]	49.5340	120.0000	49.5340	91.1315	23.1000	49.2033	150.0000
[15]	33.0000	87.0000	69.4227	24.5228	37.5000	33.0000	30.1133
[22]	97.6817	150.0000	7.7369	47.1000	60.1000	97.6817	85.0000
[29]	49.5340	69.4227	15.6168	49.5340	100.0000	69.4227	97.6817
[36]	15.6168	40.0000	17.9655	87.6000	30.1133	49.5340	30.1133
[43]	85.3000	97.6817	189.4931	97.6817	69.4227	49.5340	69.4227
[50]	97.6817	97.6817	81.5000	49.5340	171.8000	87.5000	79.0000

Príklad 2 (./.)

ročné tržby 400 predajní so značkovým oblečením vytriedené do intervalov rovnakej šírky:

	n(i)	N(i)	f(i)	F(i)
(0, 50]	130	130	0.325	0.325
(50, 100]	182	312	0.455	0.780
(100, 150]	52	364	0.130	0.910
(150, 200]	27	391	0.068	0.978
(200, 250]	2	393	0.005	0.983
(250, 300]	3	396	0.008	0.991
(300, 350]	0	396	0.000	0.991
(350, 400]	3	399	0.008	0.999
(400, 450]	0	399	0.000	0.999
(450, 500]	1	400	0.001	1.001
	400		1.000	

** n(i) - bežná absolútна početnosť

(kol'kokrát sa vyskytlo)

** N(i) - kumulatívna absolútna početnosť

(kol'kokrát sa vyskytlo „do“)

** f(i) - bežná relatívna početnosť

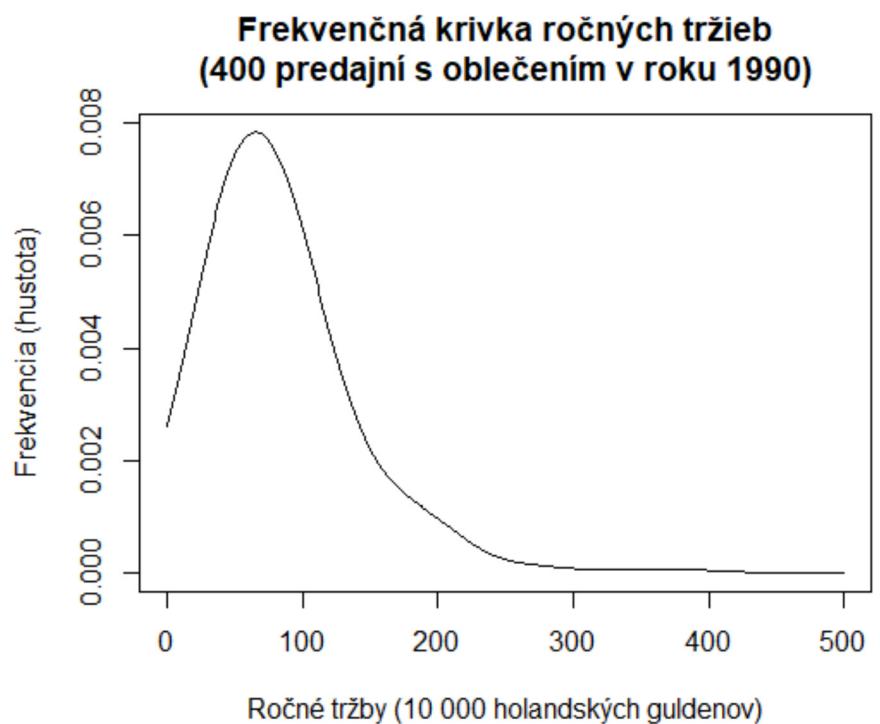
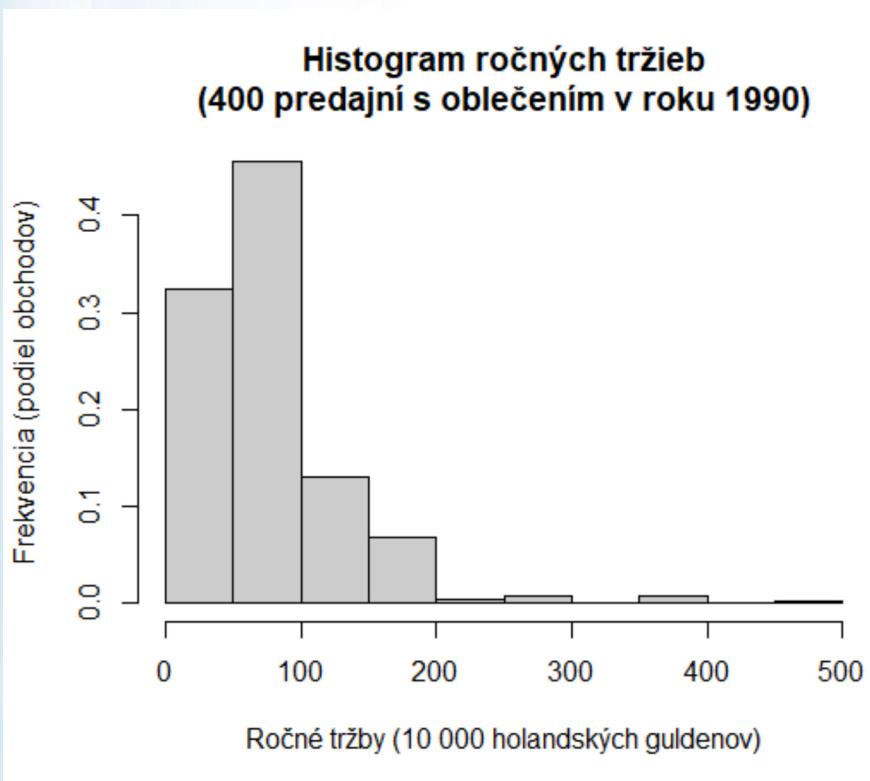
(v kol'ko percent prípadov sa vyskytlo)

** F(i) - kumulatívna relatívna početnosť

(v kol'ko percent prípadov sa vyskytlo „do“)

Príklad 2 (./.)

Frekvenčné rozdelenie / frekvenčná krivka ukazuje pre dátu o ročných tržbách iný charakteristický tvar a iné vlastnosti ako v predošлом príklade.

Príklad 3

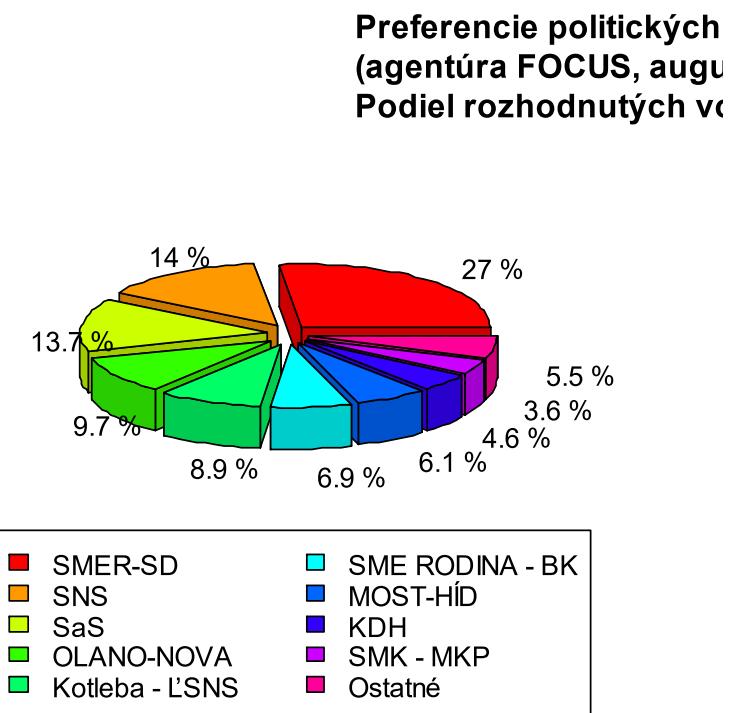
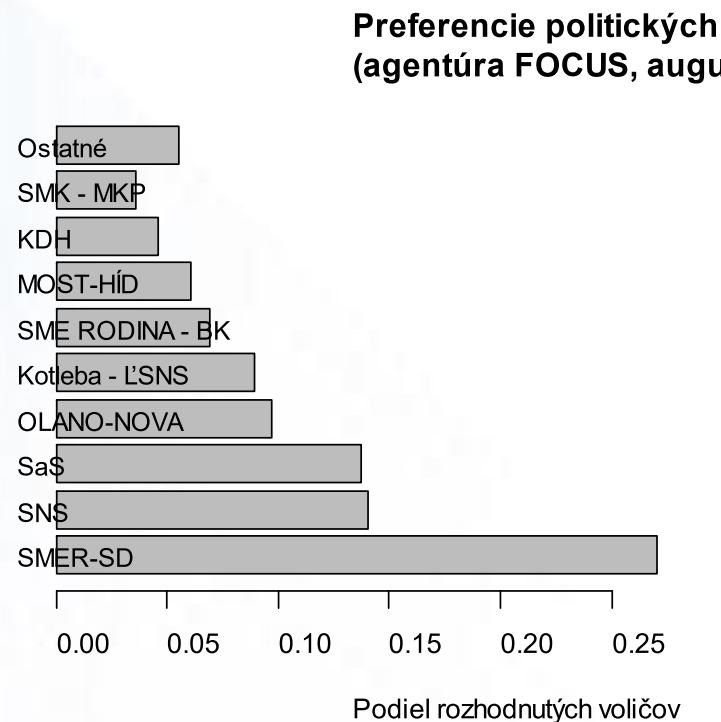
Volebné preferencie politických strán - august 2016

Agentúra FOCUS uskutočnila v dňoch 11.8. - 16.8.2016 prieskum verejnej mienky formou osobného opytovania. Výberovú vzorku tvorilo 1002 respondentov, ktorí reprezentujú populáciu SR vo veku nad 18 rokov z hľadiska pohlavia, veku, vzdelania, národnosti, veľkostných kategórií sídiel a krajského členenia.

Respondentom bola položená nasledujúca otázka: "Teraz si, prosím, predstavte, že by sa parlamentné voľby konali nasledujúci víkend a kandidovali by nasledujúce politické strany a hnutia. Ktorej strane alebo hnutiu by ste dali svoj hlas?"

[http://www.focus-research.sk/files/
215_Volebne%20preferencie%20politickych%20stran_august%202016.pdf](http://www.focus-research.sk/files/215_Volebne%20preferencie%20politickych%20stran_august%202016.pdf)

Príklad 3 (./.)

Základné typy frekvenčných kriviek

Pri konfrontovaní analýz spojитých numerických premenných v rôznych oblastiach spoločenských a prírodných vied (napr. rôzne ekonomické, fyzikálne, biometrické, meteorologické dát) sa ukázalo, že niektoré charakteristické reprezentívne tvary/typy frekvenčných rozdelení sa zvyknú opakovat' a na základe toho boli definované niektoré ideálne frekvenčné krivky (v induktívnej štatistike [--> d'alšia časť predmetu] sa nazývajú hustotami).

V zásade možno na úvodné účely rozlíšiť 4 základné typy frekvenčných kriviek:

1. **symetrické rozdelenie**,
2. **mierne asymetrické rozdelenie**,
3. **extrémne asymetrické rozdelenie (rozdelenie tvaru J)**,
4. **rozdelenie tvaru U**.

Základné typy frekvenčných kriviek (./.)

symetrické rozdelenie	najmä biometrické a antropometrické dáta; v dokonalej podobe sa vyskytuje zriedka
mierne asymetrické rozdelenie	najfrekventovanejší typ vo všetkých oblastiach
extrémne asymetrické rozdelenie	v ekonómii sa vyskytuje často (napr. príjmy, výnosové a nákladové položky)
rozdelenie tvaru U	obvykle sa vyskytuje pri podieloch a dátach vyjadrených v percentách

Symetrické rozdelenie

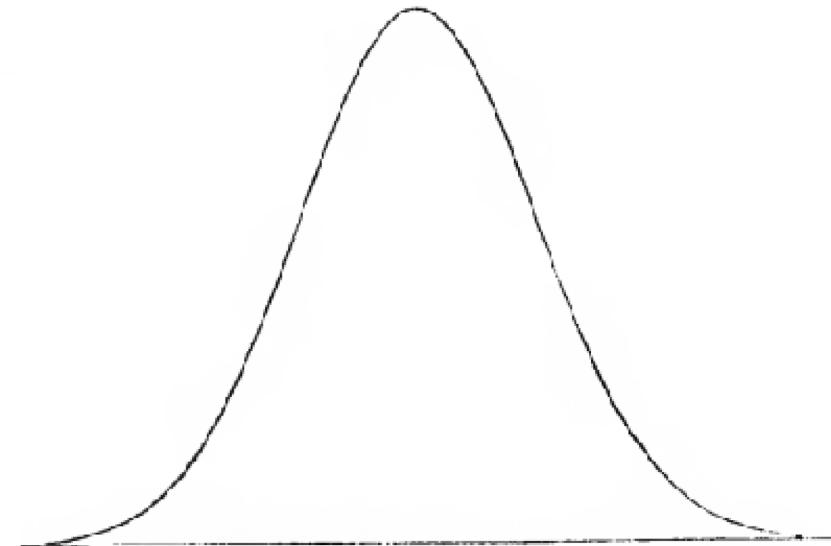

FIG. 5.—An ideal symmetrical Frequency-distribution.

Height without shoes, Inches.	Total.
57-	2
58-	4
59-	14
60-	41
61-	83
62-	169
63-	394
64-	669
65-	990
66-	1223
67-	1329
68-	1230
69-	1063
70-	646
71-	392
72-	202
73-	79
74-	32
75-	16
76-	5
77-	2
Total	8585

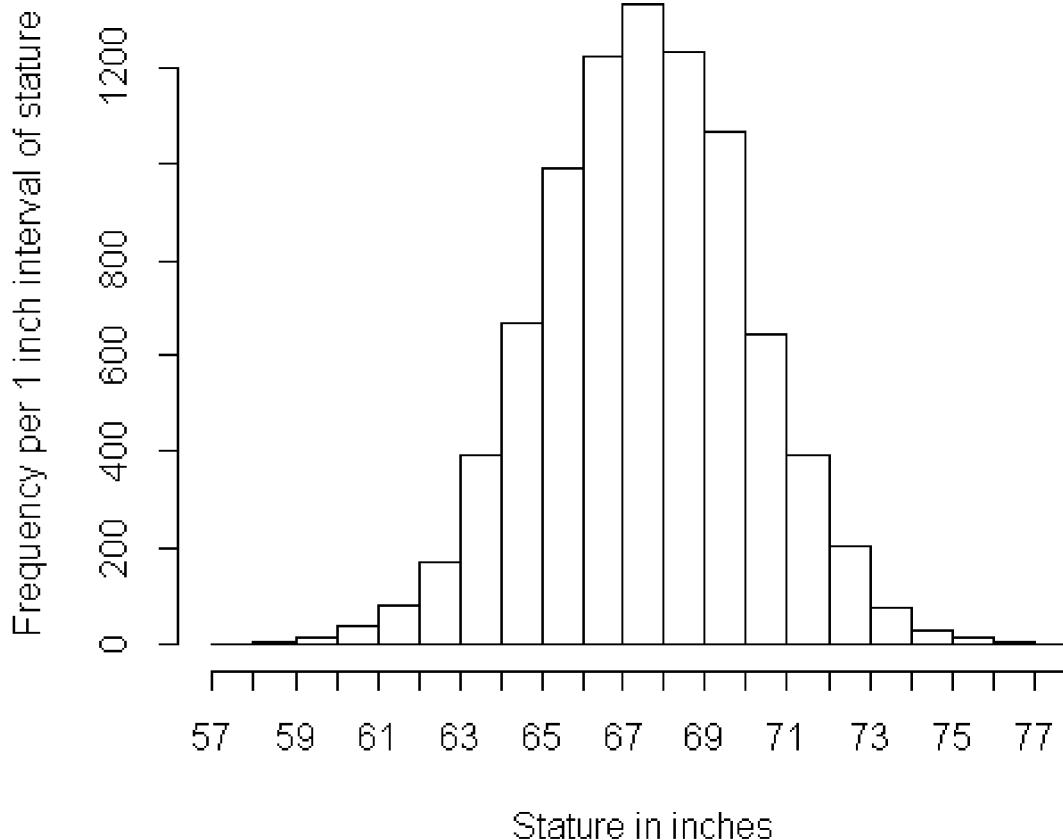

FIG. 6.—Frequency-distribution of Stature for 8585 Adnl Males born in the British Isles. (Table VI.)

(Zdroj:
Yule,
1924,
s. 88-89)

Mierne asymetrické rozdelenie

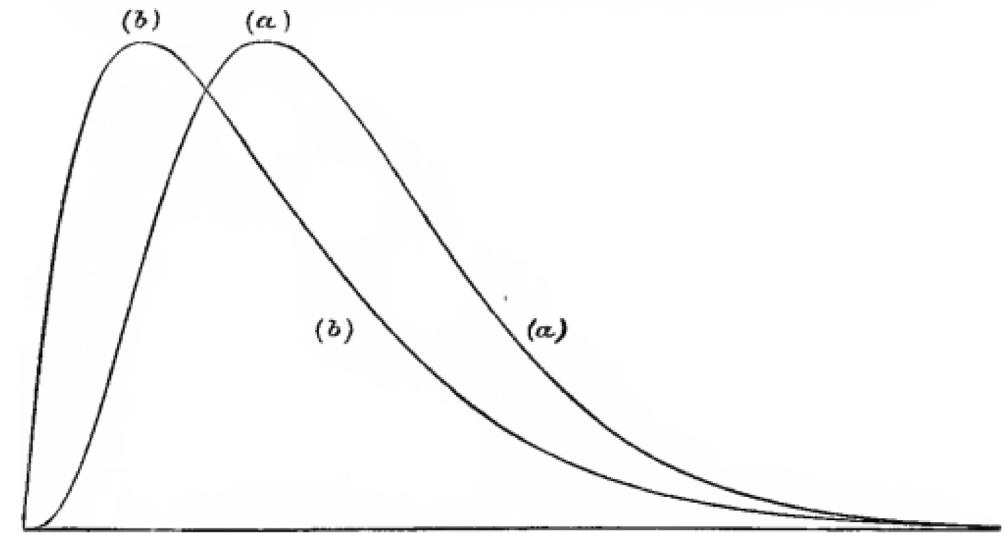

FIG. 9.—Ideal distributions of the moderately asymmetrical form.

Percentage of the Population in receipt of Relief.	Number of Unions with given Percentage in receipt of Relief.
0·75-1·25	18
1·25-1·75	48
1·75-2·25	72
2·25-2·75	89
2·75-3·25	100
3·25-3·75	90
3·75-4·25	75
4·25-4·75	60
4·75-5·25	40
5·25-5·75	21
5·75-6·25	11
6·25-6·75	5
6·75-7·25	1
7·25-7·75	1
7·75-8·25	0
8·25-8·75	1
Total	632

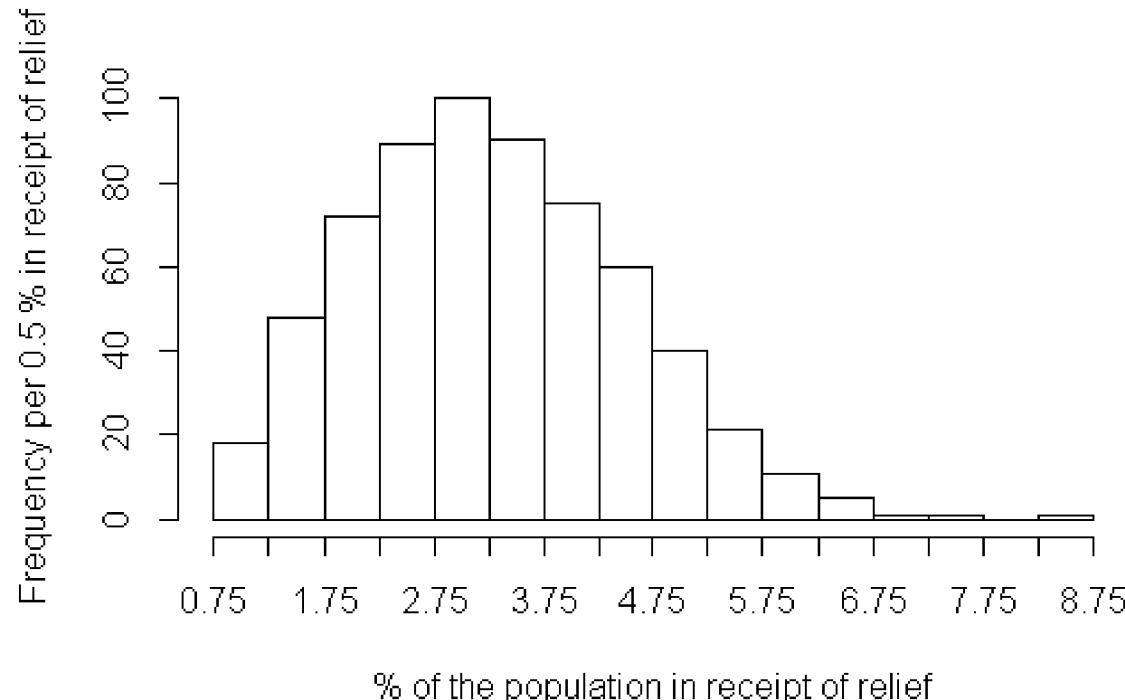

FIG. 10.—Frequency-distribution of Pauperism (Percentage of the Population in Receipt of Poor-law Relief) on 1st January 1891 in the Registration Districts of England and Wales: 632 Districts. (Table VIII.)

(Zdroj:
Yule,
1924,
s. 92-93)

Extrémne asymetrické rozdelenie

(Zdroj:
Yule,
1924,
s. 99-101)

Annual Value in £100.	Number of Estates.	Annual Value in £100.	Number of Estates.
0- 1	1726·5	17-18	1
1- 2	280	18-19	—
2- 3	140·5	20-21	4
3- 4	87	21-22	1
4- 5	46·5	22-23	1
5- 6	42·5	23-24	1
6- 7	29·5	25-26	—
7- 8	25·5	27-28	2
8- 9	18·5	29-30	—
9-10	21	31-32	1
10-11	11·5	33-34	—
11-12	9·5	35-36	1
12-13	4	37-38	—
13-14	3·5	39-40	1
14-15	8	41-42	—
15-16	3	43-44	1
16-17	5	45-46	—
Total		2476	

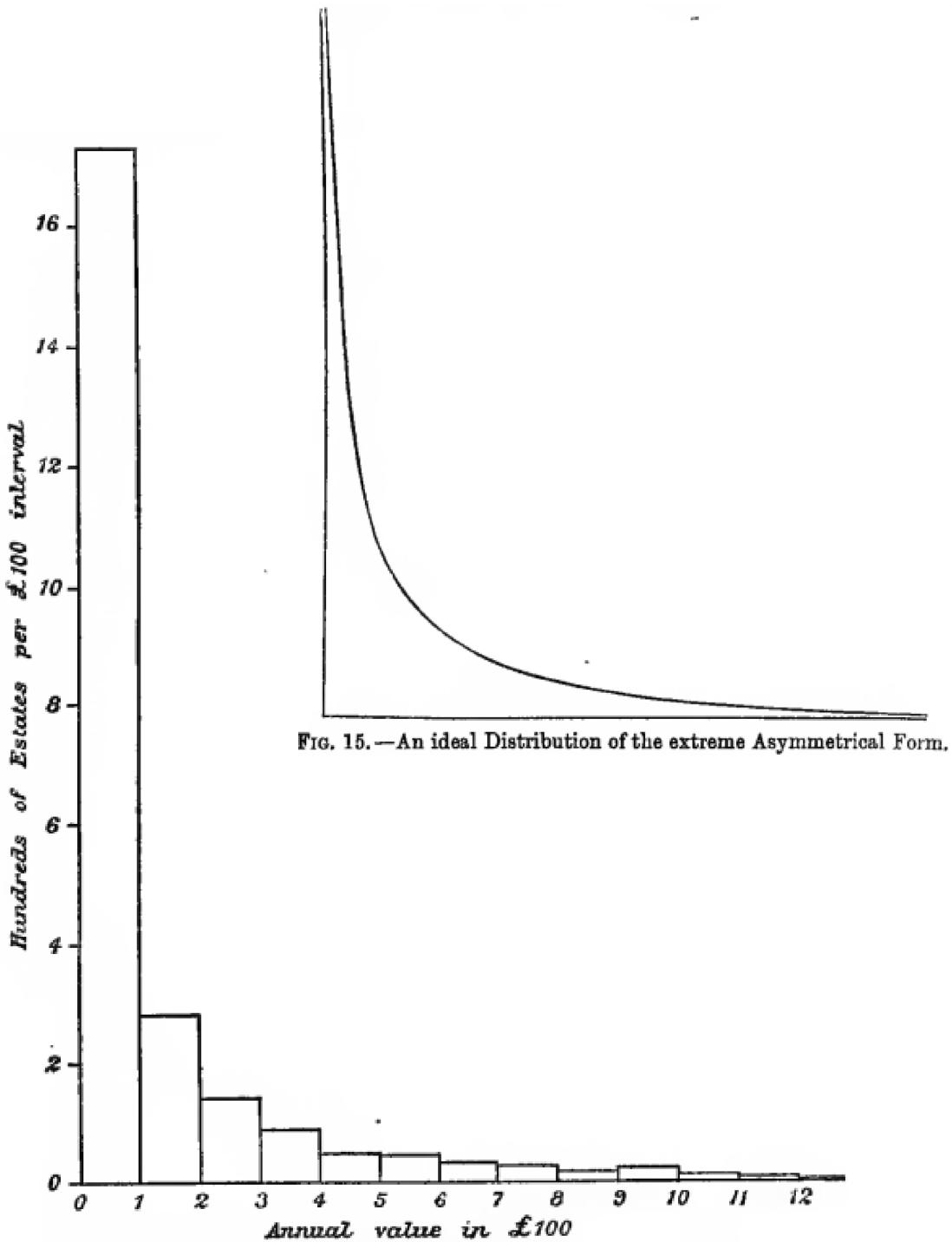

FIG. 15.—An ideal Distribution of the extreme Asymmetrical Form.

FIG. 16.—Frequency-distribution of the Annual Values of certain Estates in England in 1715 : 2476 Estates. (Table XIII.)

Rozdelenie tvaru U

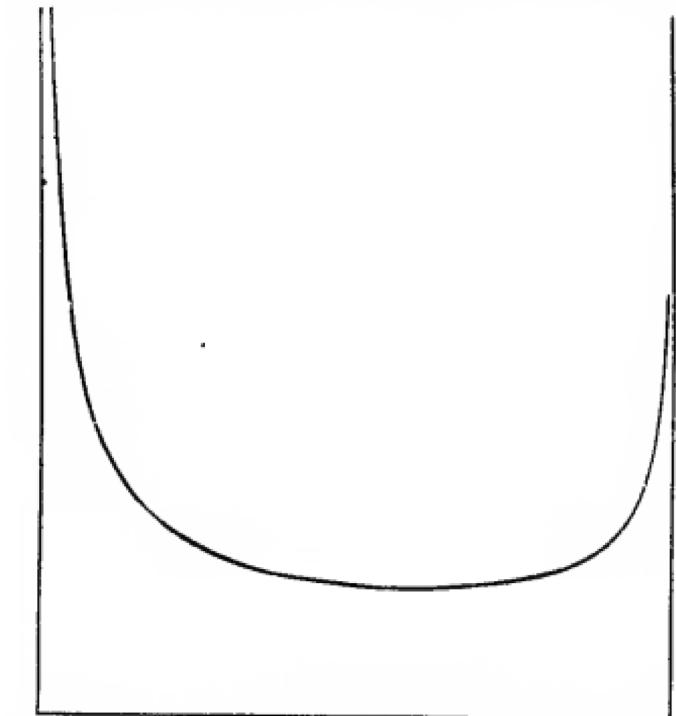

FIG. 18.—An ideal Distribution of the U-shaped Form.

(Zdroj:

Yule,

1924,

s. 103-104)

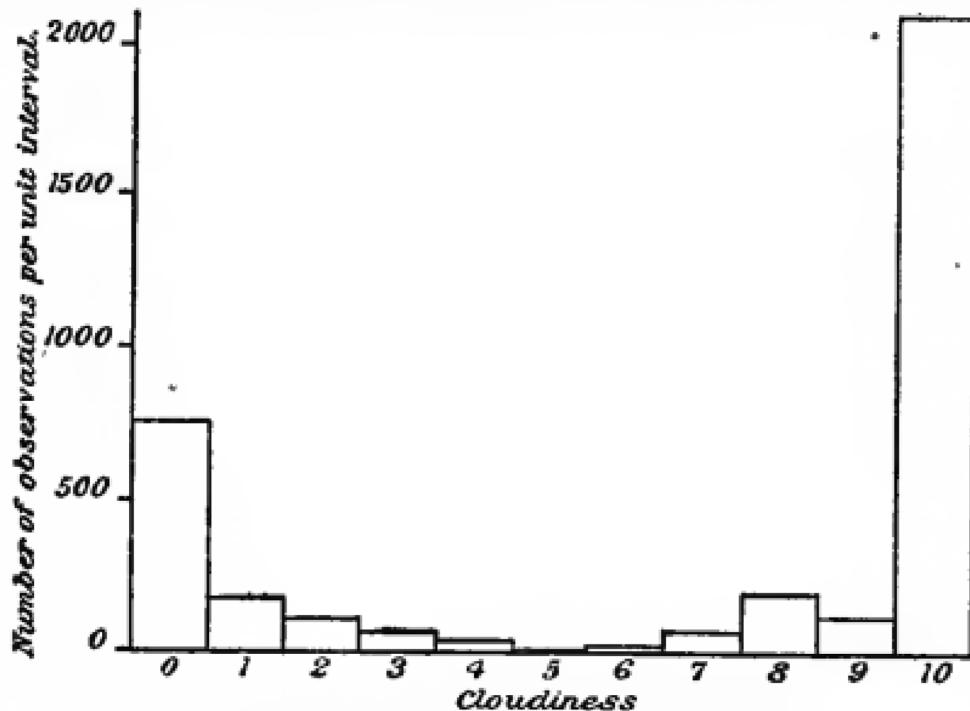

FIG. 19.—Frequency-distribution of Degrees of Cloudiness at Breslau
1876-85 : 3653 observations. (Table XV.)

Cloudiness.	Frequency.	Cloudiness.	Frequency.
0	751	6	21
1	179	7	71
2	107	8	194
3	69	9	117
4	46	10	2089
5	9		
		Total	3653

VŠEOBECNÝ POSTUP ŠTATISTICKEJ ANALÝZY

univerzálny pre prierezové dáta, časové rady,
opakované merania aj panelové dáta

Všeobecný postup štatistického spracovania a vyhodnotenia dát

1. Stanovenie cieľa a rozsahu štatistickej analýzy.
2. Získanie dát.

Ak je cieľ štatistická inferencia, musí íst o náhodný výber (alebo experimentálne dát).

3. Vizualizácia a grafická explorácia dát

S cieľom slovne (p)opísat' dátovú vzorku, identifikovať odľahlé pozorovania (outliery) a na základe toho zvoliť ďalší postup spracovania dát.

4. Štatistické spracovanie dát.
5. Interpretácia výsledkov.

TRIEDENIE

numerických aj kategoriálnych premenných

Pojem triedenia

Triedenie je usporiadanie súboru (dátovej vzorky) do viac alebo menej homogénnych skupín (tried) podľa hodnôt alebo obmien určitej triediacej premennej alebo premenných.

* podľa kategoriálnych premenných

znamená pre každú obmenu premennej zistit' počet jej výskytov v súbore, tzn. pre každú obmenu stanoviť bežné početnosti

* podľa numerických premenných

znamená pre každú hodnotu alebo rozpätie hodnôt premennej počet výskytov v súbore, tzn. pre každú hodnotu stanoviť bežné početnosti. toto triedenie môže byť diskrétné (ak premenná znak nadobúda malý počet hodnôt) alebo do intervalov (intervalové; ak premenná nadobúda veľký počet heterogénnych hodnôt).

Pojem triedenia (./.)

* triedenie podľa jednej premennej (jednostupňové)

** kategoriálne premenné **

Pohlavie respondenta

Pohlavie	Počet respondentov
muž	29
žena	72
Spolu	101

** numerické premenné **

** diskrétné triedenie **

Počet dní prípravy na test
(ca. 8 hodín denne)

Dni	Počet žiakov
1	35
2	41
3	68
4	14
5	6
Spolu	164

** numerické premenné **

** intervalové triedenie **

Počet bodov z testu

Body	Počet študentov
<= 50	35
<= 60	41
<= 70	35
<= 80	37
<= 90	10
<= 100	6
Spolu	164

Pozn.: Sú uplatňované rôzne pravidlá pre intervalové triedenie numerických premenných na stanovenie počtu tried a ich rozpäťia (šírky), napr. Sturgesovo pravidlo, Scottovo pravidlo.

Pojem triedenia (./.)

* triedenie podľa dvoch premenných (dvojstupňové)

** kategoriálne premenné **
kategoriálna vs. kategoriálna
KONTINGENČNÁ TABUĽKA

Kraj	Pohlavie		Spolu
	muž	žena	
BA	35	29	64
BB	21	16	37
KE	26	19	45
NR	13	10	23
PO	6	6	12
TN	8	9	17
TT	15	6	21
ZA	21	22	43
Spolu	145	117	262

** numerické premenné **
numerická vs. numerická
KORELAČNÁ TABUĽKA

Body	Počet dní prípravy na test (à 8 h)					Spolu
	1	2	3	4	5	
<= 50	35					35
<= 60		41				41
<= 70			35			35
<= 80				33	4	37
<= 90					10	10
<= 100					6	6
Spolu	35	41	68	14	6	164

! kontingenčná tabuľka: dvojstupňové triedenie: kategoriálna vs. kategoriálna premenná

! korelačná tabuľka: triedenie: numerická vs. numerická premenná

Korelačná tabuľka „v praxi“

III.2–9. Sobáše podľa veku snúbencov v roku 2003
 Marriages by age of engaged couples in 2003

Vek ženicha Age of groom	Spolu Total	Vek nevesty										Age of bride			
		– 19	20 – 24	25 – 29	30 – 34	35 – 39	40 – 44	45 – 49	50 – 54	55 – 59	60 +				
– 19	499	310	151	34	4	–	–	–	–	–	–				
20 – 24	6 706	1 209	4 368	1 013	95	17	–	1	3	–	–				
25 – 29	10 659	516	4 932	4 594	517	71	23	5	1	–	–				
30 – 34	4 065	84	1 052	1 927	819	131	39	10	3	–	–				
35 – 39	1 677	17	265	626	436	243	65	19	5	1	–				
40 – 44	885	7	78	203	201	202	127	48	15	3	1				
45 – 49	531	3	36	71	94	94	99	87	36	8	3				
50 – 54	422	–	18	35	45	59	77	103	70	10	5				
55 – 59	241	–	9	16	10	16	36	53	62	29	10				
60 +	317	–	2	14	6	11	20	41	57	73	93				
Spolu															
Total	26 002	2 146	10 911	8 533	2 227	844	486	367	252	124	112				

Zdroj: Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2004

Pojem početnosti

Početnosti: bežné & kumulatívne.

Početnosti: absolútne & relatívne.

* pre všetky (typy) premenných (numerické aj kategoriálne)

Bežná absolútna početnosť - n_i - počet jednotiek, ktoré nadobúdajú i -tu obmenu (hodnotu) premennej x_i (pre všetky $i \in \{1, \dots, m\}$).

Bežná relatívna početnosť - f_i - podiel jednotiek, ktoré nadobúdajú i -tu obmenu (hodnotu) premennej x_i (pre všetky $i \in \{1, \dots, m\}$).

Pojem početnosti (./.)

* pre všetky ordinálne a numerické premenné

Kumulatívna absolútна početnosť - N_i - počet jednotiek, ktoré nadobúdajú najviac i -tu obmenu premennej x_i (pre všetky $i \in \{1, \dots, m\}$).

Kumulatívna relatívna početnosť - F_i - podiel jednotiek, ktoré nadobúdajú najviac i -tu obmenu premennej x_i (pre všetky $i \in \{1, \dots, m\}$).

Výsledkom (jednostupňového) triedenia je vytvorenie m tried s priradenými absolútymi početnosťami:

$x_1, x_2, \dots, x_m$ - $n_1, n_2, \dots, n_m$ - ($n_1 + n_2 + \dots + n_m = n$),
resp. s relatívnymi početnosťami

$x_1, x_2, \dots, x_m$ - $f_1, f_2, \dots, f_m$ - ($f_1 + f_2 + \dots + f_m = 1$).

ANALÝZA NUMERICKÝCH PREMENNÝCH

Symbolika

Numerické premenné sa v deskriptívnej štatistike obvykle označujú veľkými písmenami od konca abecedy (X, Y, Z , alt. aj U, V, W) a hodnoty (realizácie), ktoré nadobúdajú, sa označujú zodpovedajúcimi malými písmenami (x, y, z, u, v, w). Jednotlivé hodnoty (realizácie) sa dôsledne označujú dolnou indexáciou.

Obvyklá symbolika:

+ n - rozsah súboru (dátovej vzorky)

+ X - premenná

+ x_i - (dajaká) i -ta hodnota premennej X (kde $i \in \{1, \dots, n\}$)

+ $x_1, x_2, \dots, x_n$ - jednotlivé hodnoty premennej X

+ $x_{(s)}$ - hodnota premennej X , ktorá je v usporiadanom súbore (dátovej vzorke) na s -tom mieste

Príklad

Počas 33 po sebe idúcich prevádzkových dní v letných mesiacoch roka 2013 boli v predajni TESCO Expres Úsvit v Banskej Bystrici zaznamenané nasledovné denné tržby (tis. euro).

```
[1] 4.74 4.03 4.30 4.81 4.75 4.29 3.90 4.00 4.68 4.82 4.29  
[12] 4.06 4.23 5.25 5.99 5.82 5.24 5.55 6.18 5.17 5.38 5.44  
[23] 4.71 5.52 5.09 4.78 5.20 5.84 5.87 5.53 5.83 5.51 5.60
```

? populácia ? súbor ? (štatistická) jednotka ? premenná
? (náhodný výber / nenáhodný výber) ? rozsah súboru ?
zápis dát

Všeobecný postup štatistickej analýzy dát

1. Stanovenie cieľa a rozsahu štatistickej analýzy.
2. Získanie dát.

Ak je cieľ štatistická inferencia, musí íst o náhodný výber (alebo experimentálne dát).

3. Vizualizácia a grafická explorácia dát

S cieľom slovne (p)opísat' dátovú vzorku, identifikovať odľahlé pozorovania (outliery) a na základe toho zvoliť ďalší postup spracovania dát.

4. Štatistické spracovanie dát.
5. Interpretácia výsledkov.

Vizualizácia (exploračná analýza) dát

pre prípad jednej numerickej premennej

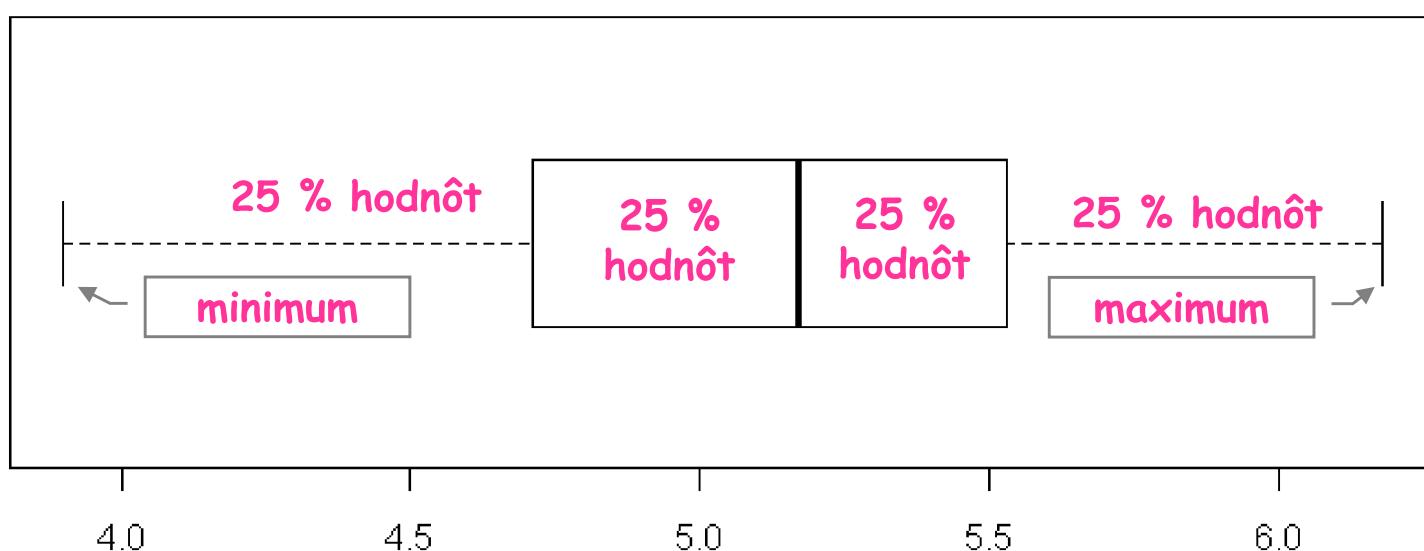
Význam vizualizácie a grafickej explorácie dát

Úlohou je (možno) neexaktne stanoviť základné vlastnosti analyzovaného dátového súboru, v rámci čoho sa získané dáta vhodným a kombinovaným spôsobom zakresľujú a graficky znázorňujú. Aj v závislosti od zvoleného grafického prostriedku sa pritom sústredíme na určenie

- > minimálnej hodnoty a maximálnej hodnoty v dátovom súbore a rozpäťia dát,
  - > charakteristickej úrovne (umiestnenia) dát,
  - > rozptylenia a rovnomernosti rozmiestnenia dát,
  - > symetrie/zošikmenia dát,
- a snažíme sa posúdiť dátový súbor aj z hľadiska
- > výskytu anomálnych/atypických hodnôt.

Box-plot

Nazýva sa tiež box-and-whisker plot, resp. v poslovenčenom ekvivalente krabiový graf. Uvedená ukážka predkladá box-plot bez existencie odľahlých hodnôt. Box-plot identifikuje rozvnhutie veľkostne usporiadaných štvrtín dátového súboru na číselnej osi. [Spravidla sa však kombinuje (zriedka však adekvátne) s procedúrou na identifikáciu odľahlých pozorovaní, ktoré sa znázorňujú hviezdičkami.]

Denné tržby predajne TESCO Express Úsvit v Banskej Bystrici (tis. eur)

Box-plot (./.)

Box-plot je grafickým zobrazením tzv. Tukeyho 5 čísel (Tukey five numbers), ktoré pozostávajú z piatich deskriptívnych charakteristík:

- * minimum (najmenšie pozorovanie),
  - * dolný kvartil (resp. prvý kvartil),
  - * medián (resp. stredný kvartil alebo druhý kvartil),
  - * horný kvartil (resp. tretí kvartil),
  - * maximum (najväčšie pozorovanie)
- a ktoré určujú rovnomernosť/nerovnomernosť rozdenenia hodnôt v štatistickom súbore.

Box-plot dáva informáciu o úrovni (polohe) hodnôt, ich rozpätí, dĺžke chvosta hodnôt a (v konvenčnej verzii) aj o odľahlých hodnotách.

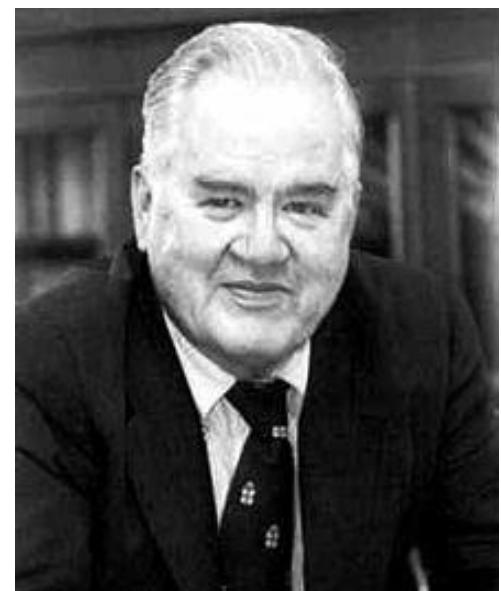
Box-plot (./.)

Symbolika pre premennú X :

- + $x_{\min}$ - minimum
- + $x_{0.25}$ (alt. ${}_xQ_1^4$) - dolný kvartil
- + $x_{0.50}$ (alt. ${}_xQ_2^4$ alebo Me_x , alebo $\tilde{x}$) - medián
- + $x_{0.75}$ (alt. ${}_xQ_3^4$) - horný kvartil
- + $x_{\max}$ - maximum (najväčšie pozorovanie)

John Wilder Tukey [tju:ki] (June 16, 1915 – July 26, 2000) was an American statistician best known for development of the FFT algorithm and box-plot.

Zdroj: <http://en.wikipedia.org/wiki/Tukey>

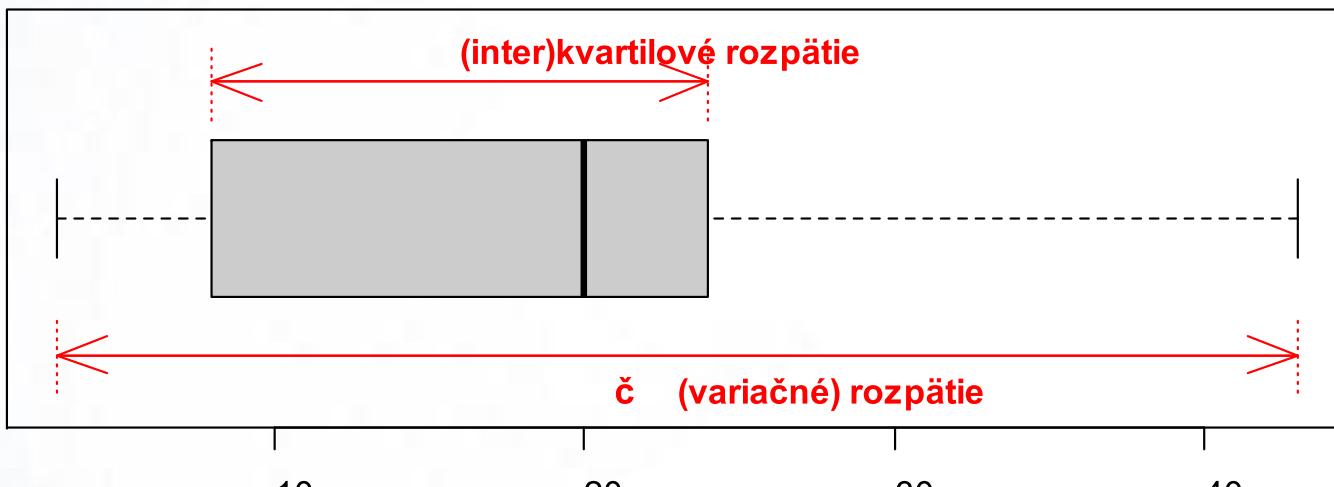

Poznámka k interpretácii box-plotu

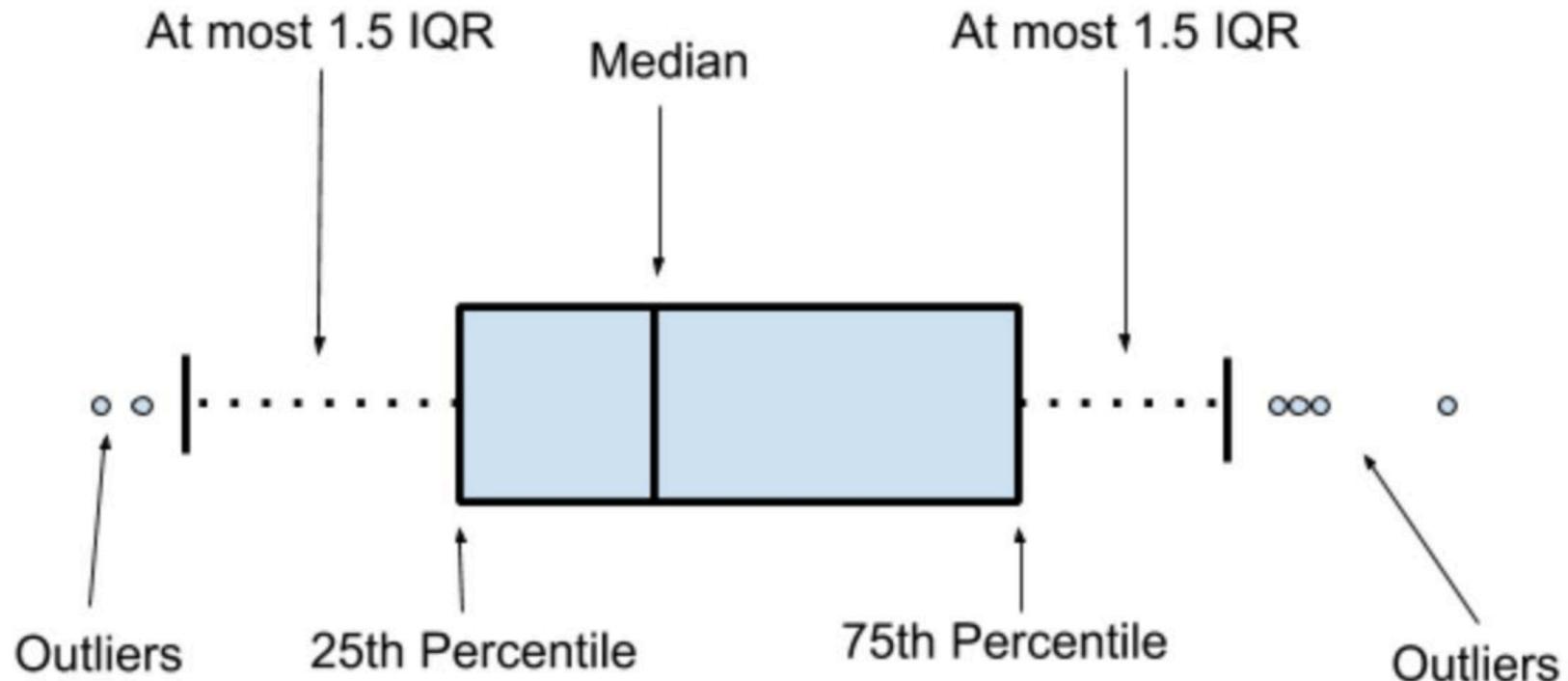
Rozdiel medzi maximálnou a minimálnou hodnotou sa nazýva **(variačné) rozpätie** a určuje ju rozpätie fúzikov. Udáva, ako sa najviac odlišujú napozorované hodnoty sledovanej premennej. Podobne, rozdiel medzi horným kvartilom a dolným kvartilom sa označuje ako **(inter)kvartilové rozpätie** a určuje najväčší rozdiel medzi (pro)strednými zhruba 50 % napozorovaných hodnôt danej premennej.

č

(Variačné) rozpätie [= šírka boxu] & (inter)

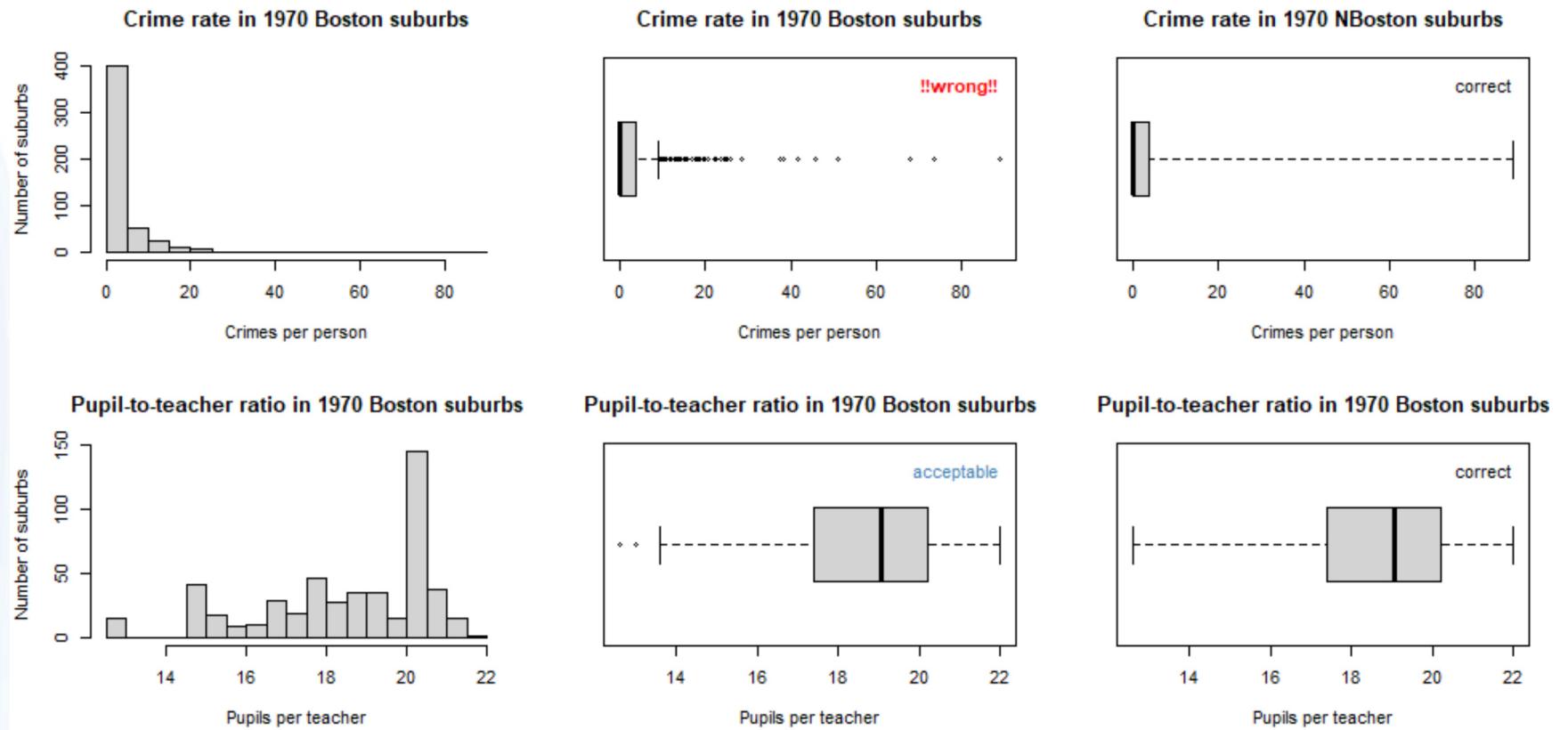
Box-plot s odľahlými hodnotami

Tradičný prístup k identifikácii odľahlých hodnôt a ich zobrazovanie v box-plote je adekvátny výlučne pre symetrické dátá, resp. aspoň približne symetrické dátá. Pre asymetrické dátá je nutné buď zvoliť inú procedúru identifikácie odľahlých hodnôt, alebo klasifikáciu outlierov „vypnúť“.

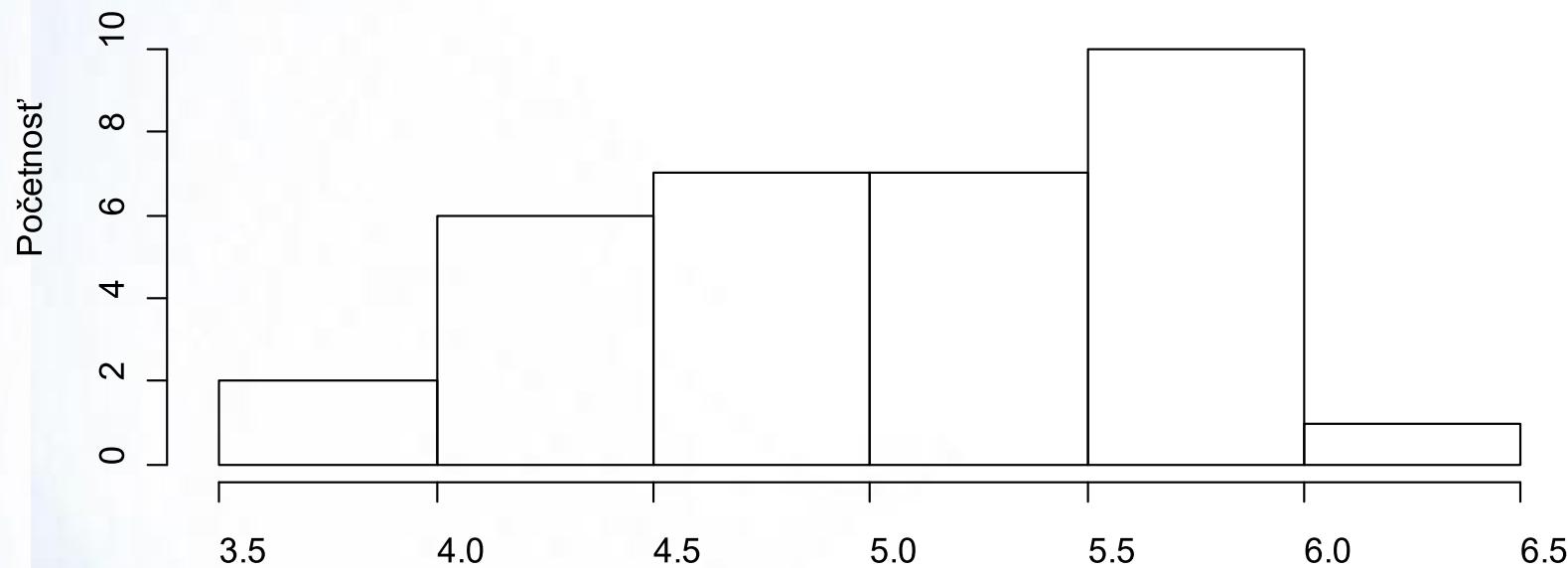
Box-plot s odľahlými hodnotami

Konvenčná procedúra pre identifikáciu outlierov predpokladá symetrické rozdelenie a konfrontuje hodnoty vzdialené od centra s normálnym zákonom (gaussovskou frekvenčnou krivkou). V prvom prípade je takáto identifikácia a kreslenie outlierov nenáležité, v druhom prípade poruchy symetrie nie sú také drastické, čím má aj box-plot s identifikovaným outlierom výpovednú hodnotu.

Histogram

Histogram je grafickým výrazovým prostriedkom pre získanie vizuálneho dojmu o rozdelení dát. Používa obdĺžniky pre znázornenie početnosti dát prislúchajúcich po sebe nasledujúcim intervalom (spravidla) rovnejšej šírky.

Denné tržby predajne TESCO Express Úsvit v Banske

Histogram (./.)

Pri jeho konštrukcii sa zvolí vhodne počiatok x_0 (origin, offset) splňujúci $x_0 \leq x_{\min}$ a stanoví sa šírka okna (binu) h (binwidth). Konštruuje sa séria neprekryvajúcich sa intervalov o dĺžke h :

$$[x_0, x_0 + h), [x_0 + h, x_0 + 2h), [x_0 + 2h, x_0 + 3h), \dots$$

a histogram je schodíkovitým znázornením rozdelenia početnosti sledovaného znaku X daný vztahom

$$H(x) = \#\{x_i \text{ v rovnakom bine ako } x\}$$

(absolútne početnosti) alebo vztahom

$$H(x) = \frac{1}{n} \#\{x_i \text{ v rovnakom bine ako } x\}$$

(relatívne početnosti).

Poznámka: niekedy sa volí $x_0 = x_{\min}$ a týmito intervalmi sa pokryje celé rozpätie $[x_{\min}, x_{\max}]$.

Histogram (./.)

Výhodou histogramu je názornosť, nenáročnosť a jednoduchá konštrukcia, nevýhodou je najmä **senzitivita na voľbu offsetu (x_0) a šírky okna (h)**. V každom prípade patrí spolu s box-plotom k najfrekventovanejším grafickým prostriedkom prezentácie dát používaným pri spracovaní dát (v štatistike aj data miningu).

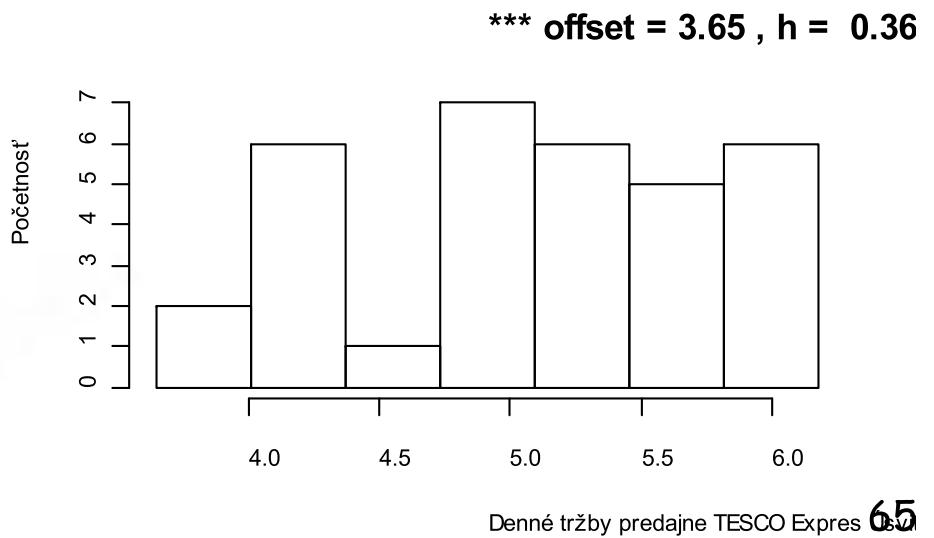
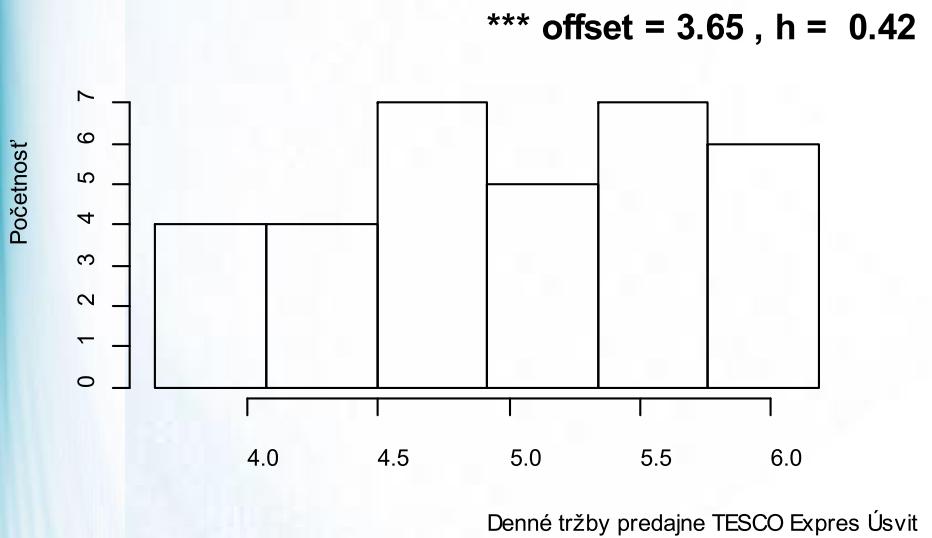
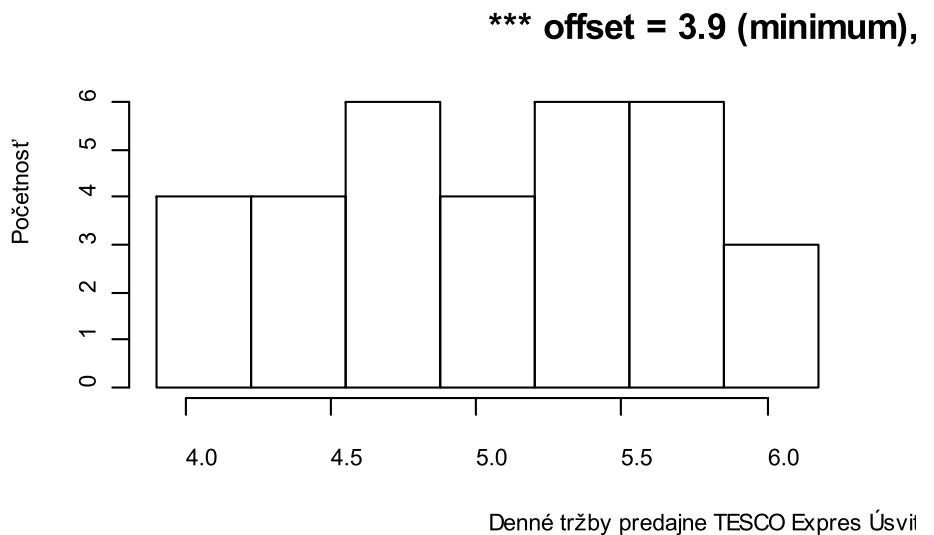
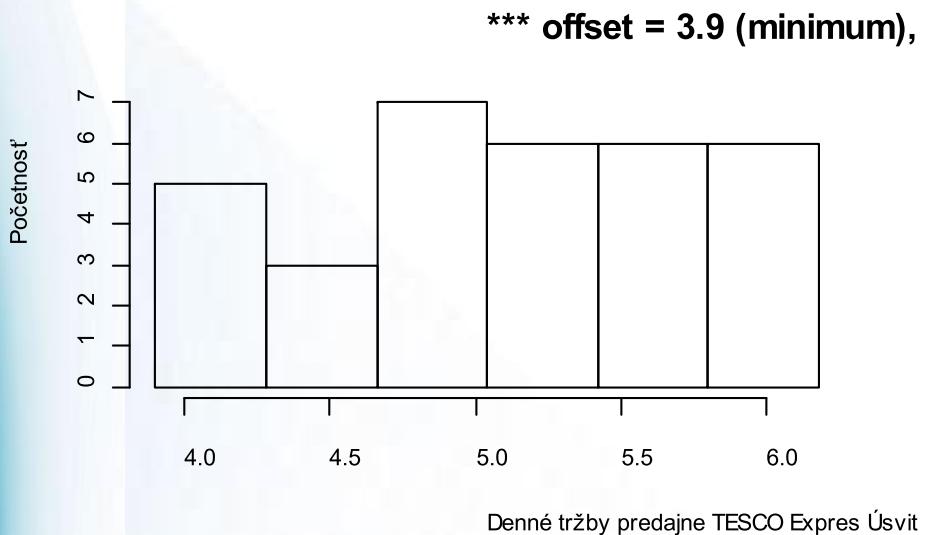
It [...] was first introduced by Karl Pearson.
Karl Pearson (27 March 1857 - 27 April 1936) was an influential English mathematician who has been credited with establishing the discipline of mathematical statistics.

Zdroj: <http://en.wikipedia.org/wiki/Histogram>, Karl_Pearson}

Histogram (./.)

Senzitivita na voľbu offsetu (x_0) a šírky okna (h)

Histogram (./.)

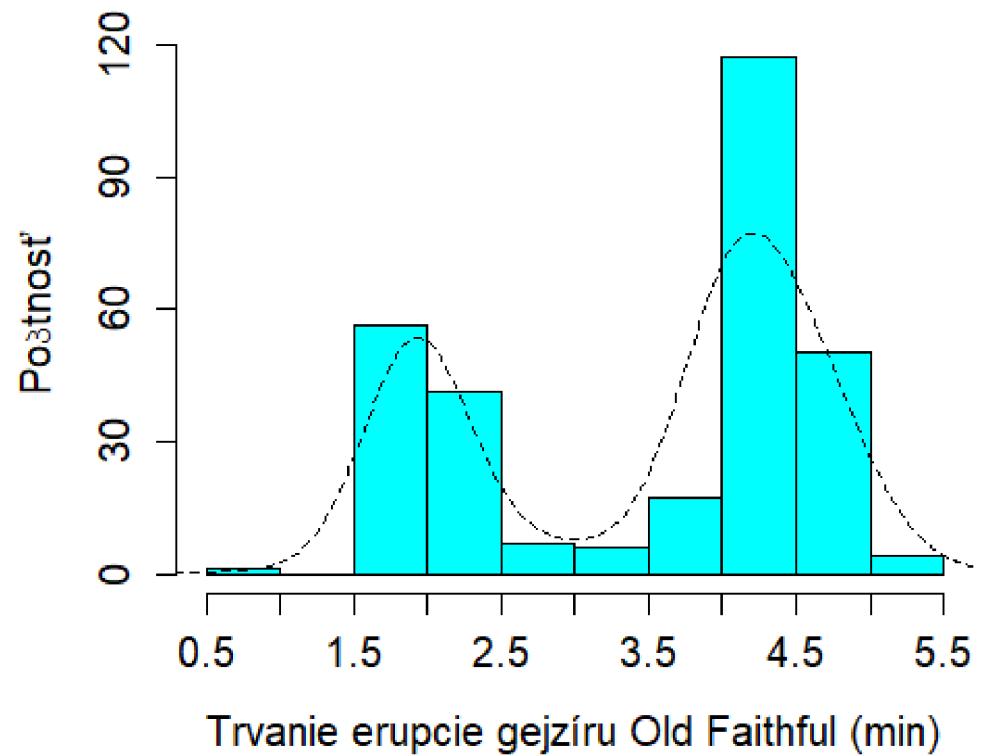
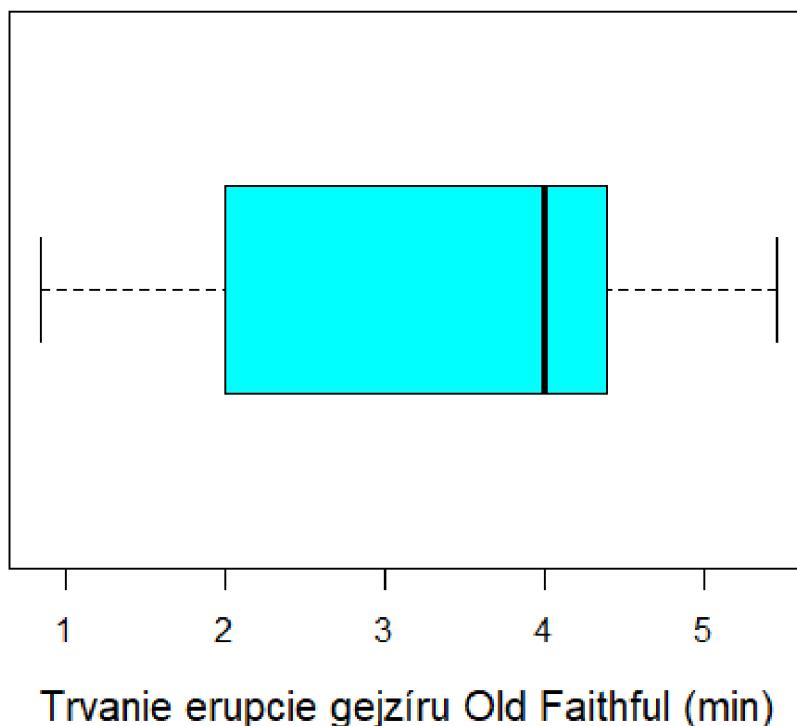
Sú rôzne pravidlá pre „optimálnu“ tvorbu intervalov, pre selekciu offsetu (x_0) a šírky okna (h), napr. Sturgesovo pravidlo, Scottovo pravidlo alebo pravidlo Freedmana & Diaconisa. Scottovo pravidlo napríklad odporúča optimálnu šírku okna určenú vztahom

$$h_{opt} = \left(\frac{24\sqrt{\pi}}{n} \right)^{\frac{1}{3}} s_x,$$

kde s_x je výberová smerodajná odcylka. Spravidla je celý proces tvorby histogramu ponechaný na softvér aj s defaultnými nastaveniami. Pri väčšom počte kompaktných dát vizuálny dojem je v zásade rovnaký pri rôznej vol'be offsetu a širky okna.

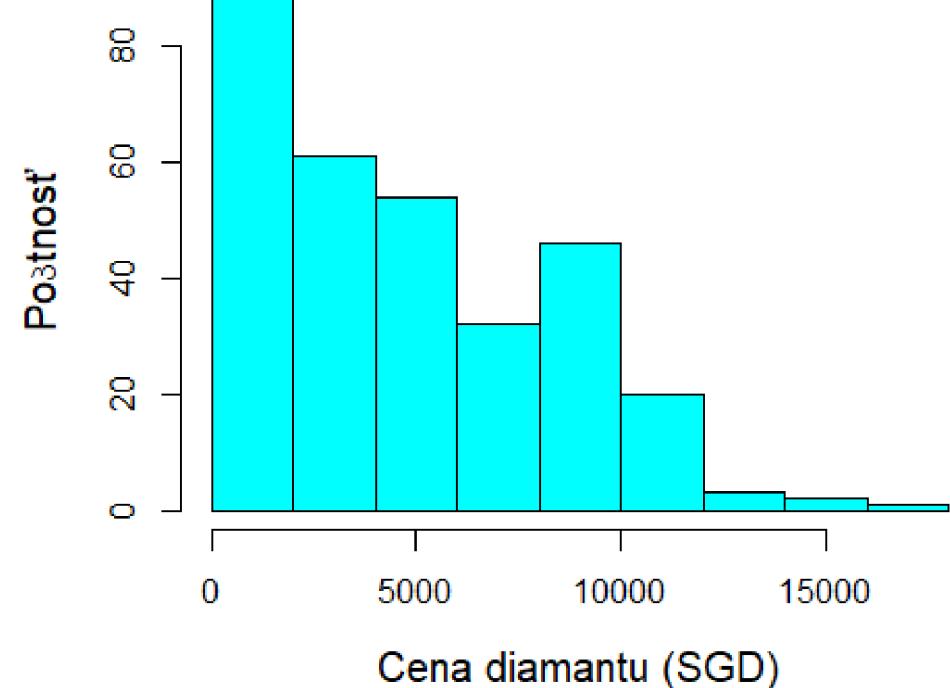
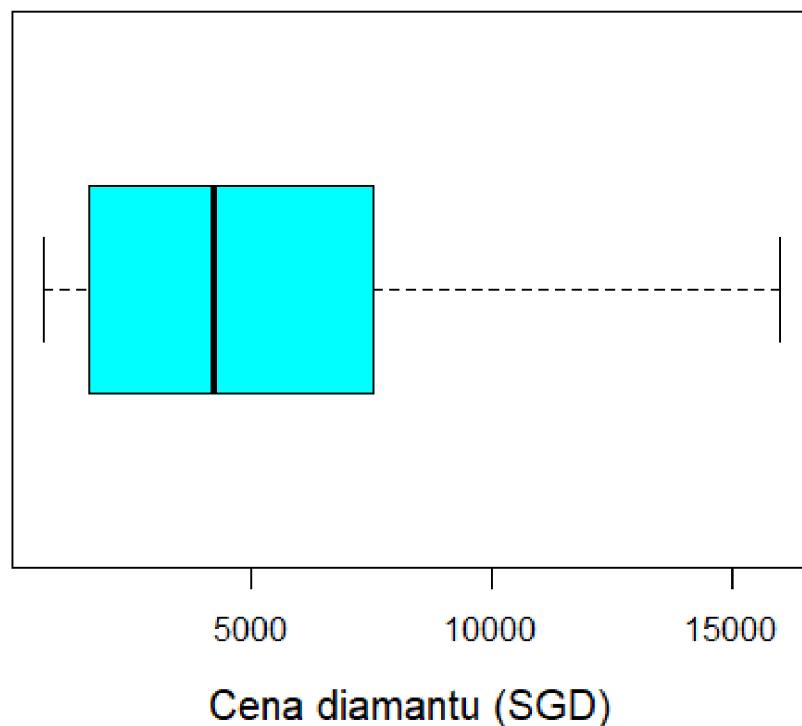
Box-plot a histogram spolu

Príklad: **Old Faithful Geyser Data.** The eruptions data from the 'Old Faithful' geyser in Yellowstone National Park, Wyoming, the sample consists of 299 observations of continuous measurement from August 1 to August 15, 1985. **duration** --> a numeric variable describing the eruption time in minutes.

Box-plot a histogram spolu (./.)

Príklad: **Diamond Pricing the C's of Diamond Stones.** Cross-section data from 2000 made up of 308 observations on the price of diamonds in Singapore outlets. Price is in Singapore \\$. (The C's are four: Carat, Clarity, Colour and Cut.)

Polygón početnosti (frekvenčný polygón)

Používa sa pri dátach, ktoré reprezentujú merania diskrétnej numerickej premennej s opakujúcimi sa (nie veľmi mnohými) hodnotami rozptýlenými na relatívne malom úseku na reálnej osi. V takomto prípade sa nespracovaný súbor $x_1, x_2, \dots, x_n$ vytriedi, teda sa pre každú jedinečnú napozorovanú obmenu $x_1, x_2, \dots, x_m$ určí počet jej výskytov $n_1, n_2, \dots, n_m$ (čím sa stanovia bežné absolútne početnosti).

Polygón početnosti sa nakreslí do ortogonálnej sústavy súradníc tak, že na horizontálnu os sa zaznačia jednotlivé hodnoty premennej $x_1, x_2, \dots, x_m$ a na vertikálnu os sa nanesú (absolútne) počty ich výskytu $n_1, n_2, \dots, n_m$. Takto vzniknuté body sa spoja úsečkami. Iný variant polygónu početnosti vznikne pri použití relatívnych početností $f_1, f_2, \dots, f_m$.

Polygón početnosti (frekvenčný polygón) (./.)

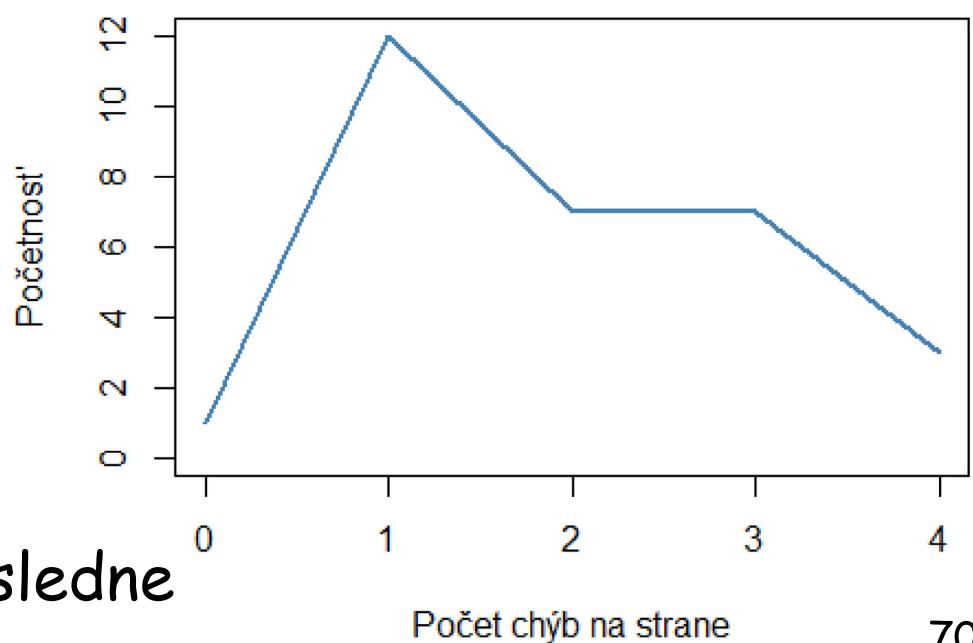
Ako príklad môže poslúžiť počet štylistických a gramatických chýb, ktoré sa vyskytli pri vydávaní posledného čísla 30-stranového časopisu na jednotlivých stranach pred jeho jazykovou korektúrou. Pôvodné hodnoty

0 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 2 2 2 2 2 2 2 3 3 3 3 3 3 3 4 4 4

po vytriedení sú (x_i - počet chýb na strane a n_i - počet výskytov x_i)

Frekvenčný polygón počtu chýb na strane
v 30-stranovom časopise pred jazykovou korektúrou

x_i	n_i
0	1
1	12
2	7
3	7
4	3

a frekvenčný polygón je následne